

Dr hab. Jacek Kosonoga, prof. UŁaz

Warszawa, dnia 30 września 2024 r.

Katedra Prawa Karnego

Wydział Prawa i Administracji

Uczelni Łazarskiego

w Warszawie

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani Agnieszki Jaroszewicz
„Prawnokarne mechanizmy zapobiegania i zwalczana przemocy w rodzinie”**

I. Zjawisko przemocy w rodzinie jest współcześnie bez wątpienia zagadnieniem stanowiącym ważki problem społeczny, który pomimo szczególnych relacji jakie zachodzą pomiędzy uczestnikami konfliktu rodzinnego wymaga stanowczej interwencji ustawodawcy, w tym także ustawodawcy karnego. Jednocześnie konieczne jest systemowe uregulowanie tej kwestii, także w zakresie rozwiązań administracyjnych, czy cywilnych. Nie jest to rozwiązanie łatwe albowiem wymaga skoordynowania szeregu instytucji prawnych oraz umiejętnego wyważenia stopnia ingerencji państwa w delikatną sferę stosunków rodzinnych.

Wybór tematu pracy doktorskiej jest zatem jak najbardziej trafny. Dotyczy bowiem konkretnego, aktualnego i wielowątkowego zagadnienia z zakresu szeroko rozumianego prawa karnego przedstawionego w szerszym kontekście – ogółu rozwiązań systemowych. Problematyka karnoprawnej reakcji na zjawisko przemocy w rodzinie jest przy tym zagadnieniem złożonym teoretycznie i – co równie istotne – ważkim dla praktyki organów ścigania oraz wymiaru sprawiedliwości. Nie mniej istotny jest aspekt wiktymologiczny, socjologiczny czy społeczny. Dodatkowym walorem pracy jest zatem jej interdyscyplinarny charakter.

Waga problemu, który dostrzegła Doktorantka przesądza, że problematyka ta jest stale obecna w literaturze. Najczęściej jednak jest ona analizowana w aspekcie administracyjnym, kryminologicznym, psychologicznym bądź pedagogicznym. Mimo tak licznych wypowiedzi doktryny nie powstało jednak kompleksowe monograficzne opracowanie na temat prawnokarnych mechanizmów zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie.

Problematyka ta analizowana jest najczęściej fragmentarycznie, w postaci opracowań przyczynkarskich poświęconych poszczególnym instytucjom, albo wprowadzie kompleksowo,

ale jedynie w kontekście np. statusu pokrzywdzonego (M. Kopec (red.), *Prawnokarna ochrona pokrzywdzonych przemocą domową*, Lublin 2017) lub konkretnej kategorii pokrzywdzonych (M. Czarkowska, *Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet w rodzinie w praktyce organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innych instytucji*, Warszawa 2014; B. Kałdon, *Przemoc wobec dziecka w rodzinie. Studium empiryczne z zakresu kryminologii i prawa*, Warszawa 2014). W literaturze zdecydowanie brakuje zatem całościowej analizy tego interesującego problemu badawczego.

Odrębną kwestią jest natomiast to, czy tak zróżnicowana i systemowo niejednorodna grupa zagadnień nie stanowi zbyt szeroko zakreślonej perspektywy badawczej, tym bardziej, że Doktorantka poza analizą prawnokarną często podejmuje również wątki cywilistyczne i administracyjne. Charakterystyczne jest, że właściwie każdy z rozdziałów pracy mógłby stanowić temat odrębnej rozprawy doktorskiej. Wyobrazić sobie można przecież dysertacje poświęcone: „Środkom przymusu procesowego stosowanym wobec sprawców przemocy w rodzinie” (rozdział VII), „Przemocy w rodzinie jako przestępstwie” (rozdział V), czy też „Mechanizmom zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie...” odpowiednio w: postępowaniu przygotowawczym (rozdział VI), sądowym (rozdział IX), czy wykonawczym (rozdział XIII). Do pomyslenia byłby także temat „Rola kuratora sądowego w zapobieganiu i zwalczaniu przemocy w rodzinie” (rozdział XII).

Doktorantka stanęła zatem przed trudnym zadaniem. Z jednej strony – z uwagi na mnogość poruszanych zagadnień, zmuszona była do zachowania w miarę syntetycznego wywodu, z drugiej natomiast – z uwagi na konieczność oryginalnego rozwiązania problemu naukowego, prowadzone rozważania cechować musiał odpowiedni poziom wnikliwości. Lektura pracy przesądza, że proporcje te zostały zachowane, chociaż z pewnością wymagało to dużej samodyscypliny.

II. Struktura pracy nie nasuwa większych zastrzeżeń. Doktorantka dzieli stosunkowo obszerną materię na 14 rozdziałów merytorycznych. W pierwszej kolejności omówiono pojęcie przemocy w ujęciu nauk społecznych, psychologicznych i prawnych (rozdział I) oraz samo pojęcie przemocy w rodzinie (rozdział II), następnie odniesiono się do takich zagadnień jak przeciwdziałanie przemocy w rodzinie w ramach standardów międzynarodowych (rozdział III) oraz na gruncie prawa polskiego (rozdział IV). Odrębne rozważania poświęcono problematyce przemocy domowej jako przestępstwu, odnosząc się głównie do znamion art. 207 k.k. (rozdział V) i dokonując w tym zakresie badań aktowych (rozdział XIV) oraz mechanizmom przeciwdziałania przemocy w rodzinie odpowiednio w postępowaniu przygotowawczym (rozdział VI), sądowym (rozdział IX)

i wykonawczym (rozdział XIII). Doktorantka omawia także środki przymusu procesowego stosowane wobec sprawców przemocy domowej (rozdział VII), konsensualne i pojednawcze metody zakończenia postępowania (rozdział VIII), środki związane z poddaniem sprawcy próbie (rozdział X) oraz oddziaływania korekcyjno–edukacyjne i psychologiczne na sprawców przemocy domowej (rozdział XI). Podział ten jakkolwiek czytelny wykazuje pewne niekonsekwencje. Przykładowo, środki przymusu procesowego wyodrębnione jako osobna jednostka redakcyjna pracy stanowią instrument zapobiegania i zwalczania przemocy charakteryzujący zarówno postępowanie przygotowawcze, jak i sądowe. Rola kuratora sądowego w zwalczaniu i zapobieganiu przemocy domowej (rozdział XII) jest zagadnieniem, które swoim zakresem mieści się w rozdziale dotyczącym postępowania wykonawczego (rozdział XIII) i jednocześnie wiąże się z problematyką środków probacyjnych (rozdział X), wśród których zabrakło zresztą warunkowego przedterminowego zwolnienia.

III. Jak już wspomniano, Doktorantka podjęła się tematu szeroko opisywanego w literaturze przedmiotu i przy tym w bardzo szerokiej perspektywie. Pomimo dość rzetelnej kwerendy bibliograficznej nie udało się Jej jednak dotrzeć do niektórych opracowań, w tym także monograficznych, które z pewnością podniosłyby walor naukowy opracowania i jego zakres. Dotyczy to takich pozycji książkowych jak chociażby:

- Borodziuk M., *Warunkowe zawieszenie wykonania kary pozbawienia wolności wobec sprawcy przemocy domowej*, Stud. Prawnoustrojowe 2016, t. 31, s. 17–33;
- Bryk J., *Prawnokarne środki zapobiegania zjawisku przemocy w rodzinie. Wybrane zagadnienia*, [w:] *Ochrona człowieka w świetle prawa Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały konferencyjne*, (red.) S. Pikulski, U. Warmińsko–Mazurski, Olsztyn 2002, s. 305–320;
- Bryk J., *Przemoc w rodzinie w aspekcie przestępstwa znęcania się (art. 207 k.k.)*, Prz. Pol. 1998, nr 3–4, s. 71–80;
- Bryk J., *Przestępstwo znęcania się. Studium prawnokarne i kryminologiczne*, Szczytno 2003;
- Bulzak A., *Efektywność dozorów kuratorskich wobec skazanych za przemoc w rodzinie na terenie okręgu nowosądeckiego*, „Auxilium Sociale” 2003, nr 1, s. 167–176;
- Bzdak H., *Przemoc w rodzinie. Przyczyny. Ochrona prawna przed skutkami*, PS 2002, nr 2, s. 30–33;
- Cisowski Z., Nepelski M., Sęk A., *Skuteczność działań policji wobec przemocy w rodzinie w ramach procedury „Niebieskiej Karty”*. Raport z badań, Szczytno 2007;

- Czarnecka-Działuk B., Drapała K., Wójcik D., *Orzekanie i wykonywanie obowiązku probacyjnego uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno–edukacyjnych dla sprawców znęcania się (art. 207 k.k.)*, [w:] *W poszukiwaniu skutecznych reakcji na przestępczość. Programy korekcyjno–edukacyjne*, B. Czarnecka-Działuk, K. Drapała, P. Ostaszewski, A. Więcek-Durańska, D. Wójcik (aut.), Warszawa 2017, s. 258–313;
- Filipkowski W., *Przemoc w rodzinie*, Jur. 2000, nr 4, s. 220–28;
- Flaga-Gieruszyńska K., *Zadania jednostek samorządu terytorialnego i sądów powszechnych w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, [w:] *Realizacja i finansowanie zadań podejmowanych przez jednostki samorządu terytorialnego na rzecz rodziny*, (red.) K. Święch-Kujawska, Szczecin 2017, s. 73–90;
- Gensikowski P., *Obowiązki probacyjne związane z poddaniem sprawcy próbie w świetle najnowszych zmian kodeksu karnego*, [w:] *Warunkowe zawieszenie wykonania kary w założeniach nowej polityki karnej*, (red.) A. Adamski, M. Berent, M. Leciak, Warszawa 2016, s. 245–257;
- Gieburowski K., *Przemoc w rodzinie. Czy to nowe zjawisko kryminalne w Polsce?*, [w:] *Aktualne problemy kryminalizacyjne*, (red.) B. Sygit, T. Kuczur, Toruń 2013, s. 246–266;
- Girdwoyń K., *Ochrona osób pokrzywdzonych przemocą domową w procedurze karnej Anglii i Walii – wybrane zagadnienia*, [w:] *Prawo wobec problemów społecznych. Księga jubileuszowa profesor Eleonory Zielińskiej*, (red.) B. Namysłowska-Gabrysiak, K. Syroka-Marczewska, A. Walczak-Żochowska, Warszawa 2016, s. 491–503;
- Gliszczyński A., *Przestępstwo znęcania się a przemoc w rodzinie*, „Studia Prawnicze i Administracyjne” 2011, nr 1, s. 141–154;
- Goettel M., *Dylematy wokół rozstrzygnięcia o władzy rodzicielskiej oraz opiece w postępowaniu karnym*, [w:] *Meandry prawa karnego i kryminalistyki. Księga jubileuszowa prof. S. Pikulskiego*, (red.) J. Kasprzak, W. Cieślak, I. Nowicka, Szczytno 2015, s. 389–398;
- Gromada E., *Karnoprawna ochrona kobiet – ofiar przemocy w rodzinie*, Studenckie Zeszyty Naukowe. Alma Mater Gedanensis – Collegium Iuridicum 2010, s. 153–161;
- Kaczor R., *Egzekwowanie obowiązków probacyjnych z art. 72 § 1 i 2 k.k. w postępowaniu przygotowawczym i sądowym*, „Probacja” 2009, nr 2, s. 22–36;
- Kałdon B., *Przemoc wobec dziecka w rodzinie. Studium empiryczne z zakresu kryminologii i prawa*, Warszawa 2014;

- Kania A., *Prawnokarna regulacja zawiadomienia sądu rodzinnego w trybie art. 43c k.k. – uwagi de lege lata oraz de lege ferenda. Część I*, WPP 2015, nr 3, s. 76–88; *Część II*, WPP 2015, nr 4, s. 126–139;
- Kłosowska E., *Statystyka i dynamika zjawiska przemocy w rodzinie*, [w:] *Co robić ze sprawcami przemocy? Karać? Leczyć? Edukować? Materiały konferencyjne*, (red.) V. Kwiatkowska-Darul, H. Lewandowska-Opala, Toruń 2003, s. 59–65;
- Komandowska A., *Stosowanie kar i środków karnych wobec sprawców przemocy domowej jako przejaw realizacji funkcji prewencyjnej kary*, [w:] *Prawnokarna ochrona pokrzywdzonych przemocą domową*, (red.) M. Kopeć, KUL, Lublin 2017, s. 113–133;
- Kopeć M. (red.), *Prawnokarna ochrona pokrzywdzonych przemocą domową*, Lublin 2017;
- Korszeń D., Korszeń E., *Tryb rozpoznawania przez sąd zażalenia wnoszonego na podstawie art. 12b ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, PS 2011, nr 7–8, s. 54–61;
- Kosowski J., *Regulacje ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka w kontekście ochrony pokrzywdzonych przemocą domową*, [w:] *Prawnokarna ochrona pokrzywdzonych przemocą domową*, (red.) M. Kopeć, KUL, Lublin 2017, s. 63–76;
- Kośla J., *Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich i opieki nad nimi*, [w:] *Środki karne po nowelizacji w 2015 roku*, (red.) R.A. Stefański, Warszawa 2016, s. 122–144;
- Kowalczuk A., *Obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym*, Prok. i Pr. 2009, nr 7–8, s. 135–147;
- Kowalczuk A., *Stosowanie instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego wobec sprawców przemocy domowej*, „Prokurator” 2008, nr 2–3, s. 127–144;
- Kowalewska-Borys E. (red.), *Problematyka przemocy w rodzinie. Podstawowe środki prawne ochrony osób pokrzywdzonych*, Warszawa 2012;
- Kowalewska-Borys E. (red.), *Przemoc w rodzinie w aspekcie Konwencji Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej*, Warszawa 2015;
- Krajewski R., *Obowiązek zawiadomienia przez sąd karny sądu rodzinnego o celowości ingerencji we władzę rodzicielską lub opiekuńczą na podstawie art. 51 k.k.*, Jur. 2007, nr 5, s. 14–18;

- Krajewski R., *Zakaz wykonywania zawodów i działalności oraz zajmowania stanowisk związanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi, w związku z popełnieniem przestępstwa przeciwko wolności seksualnej*, Jur. 2009, nr 7, s. 30–32;
- Kruk E., *Przemoc w rodzinie a ofiara i zabezpieczenie jej praw w świetle procedury „Niebieskiej Karty” i cywilnego „nakazu opuszczenia lokalu” ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, Ann.UMCS Sectio G Ius 2016, t. 63, z. 1, s. 81–97;
- Kucharska A., *Polskie prawo wobec przemocy w rodzinie. Próba analizy wybranych zagadnień*, Wrocław 2016;
- Kulesza J.A., *Pozbawienie praw rodzicielskich lub opiekuńczych w świetle projektu kodeksu karnego*, PiP 1992, nr 3, s. 84–89;
- Kwiatkowska-Darul V., Lewandowska-Opala H. (red.), *Co robić ze sprawcami przemocy? Karać? Leczyć? Edukować? Materiały konferencyjne*, Toruń 2003;
- Lewicka-Zelent A. (red.), *Pedagogiczne, psychologiczne i prawne aspekty przemocy w rodzinie*, Warszawa 2017;
- Lewoc M., *Zadania prokuratury w nowym Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020*, Prok. i Pr. 2014, nr 11–12, s. 112–128;
- Maćkiewicz J., *Osoby starsze jako ofiary przemocy domowej. Ujęcie wiktymologiczne*, Kraków 2017;
- Mazowiecka L. (red.), *Jak skutecznie chronić ofiary przemocy w rodzinie. Materiały konferencyjne (Warszawa, 2012.12.04)*, Warszawa 2013;
- Mierzwińska-Lorencek J., *Zakaz prowadzenia działalności związanej z wychowaniem, leczeniem, edukacją małoletnich lub z opieką nad nimi*, [w:] *Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne w znowelizowanym kodeksie karnym*, (red.) P. Daniluk, Warszawa 2017, s. 75–104;
- Müller A., *Sens nowelizacji art. 41 § 1a k.k. ustawą o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym*, WPP 2017, nr 1, s. 125–133;
- Paśkiewicz J., *Wybrane zagadnienia stosowania środka karnego z art. 39 pkt 2a k.k.*, [w:] *Przestępczy seks*, (red.) T. Gardocka, P. Herbowski, D. Jagiełło, P. Józwiak, Warszawa 2016, s. 69–80;
- Płatek M., *Ochrona dzieci przed przemocą w rodzinie na tle najnowszych rozwiązań prawnych w Polsce*, SI 2007, nr 46, s. 233–251;

- Polanowski J., *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Prawo i praktyka*, Warszawa 2012;
- Rode D., *Psychologiczne i relacyjne wyznaczniki przemocy domowej. Charakterystyka sprawców*, Kraków 2018;
- Rydzewski A., *Próba wykładni art. 51 k.k.*, PS 2000, nr 2, s. 68–80;
- Słyk J., *Ingerencja sądu w zakres sprawowania władzy rodzicielskiej w świetle przepisów prawa rodzinnego i prawa karnego (analiza zmian wprowadzonych w kodeksie karnym z 1997 r.)*, PS 2005, nr 5, s. 104–116;
- Słyk J., *Odbieranie dzieci rodzicom na podstawie art. 12a ustawy z 29.07.2005 o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie*, „Prawo w działaniu” 2015, t. 24, s. 263–326;
- Spurek S., *Izolacja sprawcy przemocy w rodzinie od ofiary*, Prok. i Pr. 2013, nr 7–8, s. 147–156;
- Stefański R.A., *Środek karny pozbawienia praw rodzicielskich lub opiekuńczych w świetle projektu nowelizacji kodeksu karnego*, Prok. i Pr. 2007, nr 10, s. 113–123;
- Szkodziński M., *Rodzaje pomocy dla ofiar. Okoliczności i czynniki utrudniające podejmowanie skutecznych działań w związku z przemocą w rodzinie*, „Policja” 2011, nr 1;
- Wrona G., *Obowiązki nakładane na osoby skazane z art. 207 § 1 k.k. w orzecznictwie sądów rejonowych*, Arch. Krym. 2011, t. XXXIII, s. 213–225.

IV. W pracy Doktorantka wykorzystwała głównie metodę analizy dogmatycznoprawnej. Tytułowa problematyka została zaprezentowana na szerokim tle: normatywnym, orzecznictwym, historycznym i pragmatycznym, z szerokim uwzględnieniem źródeł polskich i zagranicznych. W pracy występują także nieliczne wątki porównawcze. Wartość opracowania podnoszą badania aktowe, które wzbogacają rozważania teoretyczne.

Za interesujące, aczkolwiek drugorzędne z punktu widzenia badanego zagadnienia, należy uznać kwestie historyczne, którym Doktorantka poświęciła stosunkowo dużo miejsca. Zjawisko przemocy w rodzinie istnieje wprawdzie tak długo jak sama rodzina, lecz z punktu widzenia instytucji prawnych służących jej zwalczaniu nie wydaje się zasadne odwoływanie się do tak odległych regulacji jak chociażby Kodeks Karzący Królestwa Polskiego z 1818 r. Największa dynamika zmian normatywnych charakteryzuje okres po wejściu w życie kodeksu karnego z 1997 r. i to na nim należało się głównie skupić, w tym zwłaszcza przeanalizować, czy wprowadzanie chronologicznie późniejszych zmian pozostawało w zgodzie z zasadami techniki prawodawczej, w tym zwłaszcza z wymogiem

szczegółowej analizy dotychczasowego stanu prawnego (§ 1 ust. 1 pkt. 1 i 2 załącznika do rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, dalej jako: „z.t.p.”); koniecznością oceny skutków dotychczasowych uregulowań prawnych obowiązujących w danej dziedzinie (art. 1 ust. 2 pkt 1 z.t.p.), czy też potrzebą precyzyjnego określenia celów, jakie zamierza się osiągnąć przez uchwalenie ustawy (art. 1 ust. 2 pkt 2 z.t.p.).

V. Praca nie zawiera rozbudowanego opisu założeń badawczych, w tym zwłaszcza sprecyzowanego celu pracy, tez badawczych, czy pytań pomocniczych (szerzej zob. np. R.A. Stefański, *Metodyka przygotowania rozprawy doktorskiej*, [w:] *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, (red.) H. Izdebski, A. Łazarska, Warszawa 2022, s. 144 i n.). Przyjęto wyłącznie jedną hipotezę badawczą (pozytywnie zweryfikowaną w końcowej części pracy) sprowadzającą się do założenia, iż niewydolność systemu zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie nie wynika przeważnie z braku odpowiednich instrumentów prawnych, a z ich niestosowania lub nieumiejętnego i nieskutecznego stosowania w praktyce (s. 29).

Taka koncepcja metodologiczna jednoznacznie wskazuje na zamiar badania praktyki stosowania prawa. Tymczasem w pracy badania aktowe ograniczono jedynie do kwestii stosowania art. 207 k.k. w 100 sprawach, prawomocnie zakończonych w latach 2017/2018 w 4 sądach rejonowych. Biorąc pod uwagę, że liczba prawomocnych skazań za przestępstwo znęcania (które przecież nie jest jedynym z typów przestępstw charakteryzujących przemoc w rodzinie) sięga kilkunastu tysięcy rocznie można zastanawiać się nad adekwatnością przyjętych metod do poczynionych założeń a tym samym trafnością końcowego wniosku.

Metody muszą być – jak wskazuje się w literaturze – poprawne i skuteczne, celowo dobrane i zaplanowane oraz świadomie zastosowane z uwzględnieniem treści badań. Powinny być adekwatne do koncepcji rozwiązania problemu badawczego, celu zakładanych badań i zasobu posiadanych środków. Z reguły stosuje się jedną metodę jako główną, a inne są metodami uzupełniającymi. Należy wybrać takie metody badawcze, które pozwolą najlepiej zrealizować cele badawcze i weryfikację hipotez. Niestety ta relacja pomiędzy zastosowanymi metodami a celami, którym mają one służyć nie została w pełni wykazana (R.A. Stefański [w:] A. Łazarska, H. Izdebski (red.), *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022, s. 156).

Można żałować, że przy tak szerokiej, poprawnej merytorycznie i wielopłaszczyznowej analizie, którą przeprowadziła Doktorantka nie zdecydowała się Ona na postawienie

dodatkowych pytań, np. o to: jak należy rozumieć wspomniany w hipotezie system zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie, jakie są jego elementy, czy jest on spójny, czy poza mankamentami związanymi z praktyką na jego wydolność ma wpływ chociażby nadmiar regulacji prawnych w tym zakresie. Wydaje się, że można byłoby zastanawiać się chociażby nad prawidłowością takiego twierdzenia, iż z chwilą wejścia w życie ostatnich kodyfikacji karnych system przeciwdziałania przemocy w rodzinie właściwie nie istniał a organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych nie dysponowały odpowiednim arsenalem środków. Obecnie natomiast, biorąc pod uwagę dodatkowo przepisy administracyjne i cywilne, doszło do swoistej „nadregulacji”, która powoduje niespójność systemową i wzajemne krzyżowanie się licznych regulacji rozproszonych w różnych dziedzinach prawa. Być może ta okoliczność paradoksalnie również stanowi źródło niewydolności systemu, o którym pisze Doktorantka.

Pewne wątpliwości mogą też budzić inne wnioski wyciągnięte z badań empirycznych. Nie kwestionując w żadnej mierze ich jakości i rzetelności, ani tym bardziej nie podważając zasadności ich przeprowadzenia nie do końca przekonuje twierdzenie, że w efekcie przeprowadzonych badań stworzony został „ogólny wieloaspektowy obraz przestępstwa znęcania się, profilu sprawcy oraz pokrzywdzonych w praktyce orzecniczej wymiaru sprawiedliwości, a także tego jakie środki i instrumenty stosowane są przez organy oraz sądy w celu zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie, w jaki sposób są wykonywane oraz jak wpływają na sprawcę przestępstwa znęcania oraz osoby pokrzywdzone tym przestępstwem” (s. 17). Po pierwsze, jak już wspomniano przeprowadzone badania nie są reprezentatywne. Można zatem mówić co najwyżej o pewnej egzemplifikacji empirycznej, nie zaś o ogólnym obrazie przestępstwa, sprawcy i pokrzywdzonego przestępstwem znęcania się jako przejawie tytułowej przemocy w rodzinie. Po drugie, należy odnotować, że nie wszystkie z badanych spraw odnoszą się do stosowania przemocy w rodzinie. Do znęcania się dojsć może także w innej relacji niż ta, która charakteryzuje więzi rodzinne (np. nauczyciel – uczeń, pracownik – pracodawca, sprawca – osoba nieporadna), co w pewnym sensie obrazuje tabela 21 i 23.

VI. Perspektywa badawcza przyjęta przez Doktorantkę zakładająca analizę prawnokarnych mechanizmów zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie wymagała także dokonania pewnych ustaleń terminologicznych. W szczególności spodziewać należało się wyjaśnienia głównego terminu, wokół którego prowadzone są rozważania, czyli pojęcia „przemocy w rodzinie”. Doktorantka w swoich rozważaniach w tym zakresie przytacza szereg definicji przemocy poczynawszy od słownikowej, poprzez znaczenia nadawane

w naukach społecznych, psychologii, na dokumentach Rady Europy i ONZ kończąc. Ostatecznie skupia się na ewolucji definicji legalnej „przemocy domowej” z art. 2 ust. 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej i – jak się wydaje – przyjmuje ją na potrzeby pracy, co można uzasadnić nakazem stosowania definicji zawartej w akcie prawnym o charakterze podstawowym dla regulacji określonych stosunków społecznych (por. np. Z. Zieliński, *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2012, s. 211; A. Bielska-Brodziak, *Interpretacja tekstu prawnego na podstawie orzecznictwa podatkowego*, Warszawa 2009, s. 50; S. Żółtek, *Znaczenie normatywne ustawowych znamion czynu zabronionego. Z zagadnień semantycznej strony nakazu karnego*, Warszawa 2017, s. 339; R.A. Stefański [w:] T. Bojarski (red.), *System Prawa Karnego. Tom II. Źródła prawa karnego*, Warszawa 2011, s. 488). Z drugiej jednak strony pojęciem tym posługuje się niekonsekwentnie. W temacie pracy używa bowiem wyrażenia „przemoc w rodzinie”, a w intytulacji poszczególnych rozdziałów pojęcia „przemoc domowa” (rozdz. VI, rozdz. VII, rozdz. IX, rozdz. XI, rozdz. XII, rozdz. XIII; chociaż niekonsekwentnie – zob. rozdz. II–V). Skoro zjawisko pewnego rodzaju przemocy stanowi główną oś rozważań, to należałoby je jednoznacznie zdefiniować i konsekwentnie taką definicję stosować.

Do pomyślenia byłoby przy tym wypracowanie autorskiej definicji odpowiadającej specyfice rozwiązań prawnokarnych – których przecież dotyczy praca. Punkt wyjścia mogłaby stanowić w tym przypadku definicja przemocy zaproponowana przed laty przez prof. T. Hanauską. Interesującą perspektywą byłoby zatem ustalenie tego jak na gruncie norm prawa karnego należy rozumieć specyficzny rodzaj przemocy, jaką jest przemoc w rodzinie. Posługiwanie się w rozważaniach karnoprawnych definicją z art. 2 pkt 2 u.p.p.r. może nasuwać pewne wątpliwości (choćby z tego względu, w świetle tej definicji za osobę stosującą przemoc domową – należy uznać „pełnoletniego”, który dopuszcza się przemocy domowej). Definicja ta została skonstruowana na potrzeby ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej, a w szczególności odnosi się do obowiązkowych zadań realizowanych przez organy administracji publicznej w zakresie przeciwdziałania tej przemocy. Definicja przemocy domowej z art. 2 pkt 2 u.p.p.r. nie odnosi się zatem do kodeksu karnego. Doktorantka wprost twierdzi, że jest ona „szersza niż pojęcie przestępstw ujętych w kodeksie karnym, w szczególności zaś w art. 207 k.k.” (s. 61). Powstaje, wobec tego otwarte pytanie jak rozumieć przemoc w rodzinie właśnie na gruncie kodeksu karnego, czy kodeksu postępowania karnego, czyli regulacji, które przewidują tytułowe prawnokarne mechanizmy zapobiegania i zwalczania przemocy w rodzinie.

VII. Przechodząc do uwag szczegółowych należy zgodzić się z większością wniosków i postulatów zgłoszonych przez Doktorantkę. Większość też – jakkolwiek zasadnych i poprawnych merytorycznie – jest jednak dość oczywista i ogólnikowa lub nie ma waloru oryginalności. Dotyczy to chociażby tego, że:

- liczba przesłuchań małoletniego powinna być jak najbardziej ograniczona (s. 520);
- treść protokołu przesłuchania powinna odzwierciedlać rzeczywisty przebieg czynności procesowej (s. 520);
- bardzo istotną rolę pełni przygotowanie dziecka do udziału w czynności przesłuchania przez biegłego psychologa (s. 520);
- w sprawach przemocy domowej istotny dowód stanowi dokumentacja z „Niebieskiej Karty” i dokumentacja medyczna (s. 520);
- bardzo ważna jest współpraca prokuratora z sądem rodzinnym i z innymi instytucjami i organami (s. 521);
- tymczasowe aresztowanie stanowi najdolegliwszy środek zapobiegawczy, który należy stosować w ostateczności i że w sprawach z zakresu przemocy domowej w rachubę wchodzi także przesłanka prewencyjna z art. 258 § 2 k.p.k. (s. 521);
- orzeczenie dozoru Policji lub warunkowego dozoru Policji nie wymaga zgody pokrzywdzonego, a naruszenie obowiązków wynikających z dozoru powinno wiązać się z rozważaniem zastosowania innego środka zapobiegawczego (s. 522, por. art. 258a k.p.k.);
- mediacje w sprawach dotyczących przemocy domowej należy stosować z dużą dozą ostrożności i wyjątkowo; należy chronić pokrzywdzonych przed wtórną wiktyimizacją (s. 523);
- stosując konsensualne tryby zakończenia postępowania należy kierować się prawnie chronionymi interesami pokrzywdzonego (s. 523, por. art. 335 § 1 i 2 k.p.k.);
- popełnienie przestępstwa na szkodę małoletniego może stanowić podstawę do zawiadomienia sądu rodzinnego (s. 524, por. art. 43c k.k.);
- decyzja o warunkowym umorzeniu postępowania w sprawach z art. 207 k.k. nie powinna być automatyczna i powinno ją poprzedzać zbadanie okoliczności indywidualnej sprawy (s. 524–525);
- zawieszając wykonanie kary lub warunkowo umarzając postępowanie sąd powinien orzec odpowiedniej długości okres próby, stosowne obowiązki probacyjne

oraz dozór kuratora, który pozwoli na prawidłową weryfikację trafności postawionej prognozy kryminologicznej (s. 525);

- obowiązek powstrzymania się od nadużywania alkoholu należy nakładać na sprawcę, ilekroć zostanie ustalone, że ma on problemy z alkoholem (s. 525).

Nie sposób nie zgodzić się z powyższymi twierdzeniami, ale nie sposób też nie odnieść wrażenia, że są to swoiste aksjomaty, ogólne wskazówki adresowane do praktyki, czasami wręcz dyrektywy wynikające wprost z przepisów. Nie są one wynikiem wykładni i nie polegają na rozwiązaniu konkretnego problemu prawnego.

Bardziej konkretny walor, w tym kontekście, ma postulat wprowadzenia systemu elektronicznej kontroli wykonywania niektórych obowiązków nałożonych w ramach dozoru Policji (s. 522), który jednak podobnie jak postulat wprowadzenia jednej, spójnej regulacji obejmującej dwa zbliżone środki zapobiegawcze w postaci warunkowego dozoru Policji oraz nakazu opuszczenia lokalu (s. 522–523) był już wielokrotnie zgłaszany w literaturze przedmiotu.

VIII. Nieco nieprecyzyjne jest twierdzenie, że w postępowaniu sądowym należy rozważyć zastosowanie, zmianę lub przedłużenie stosowania środków zapobiegawczych na czas trwania tego postępowania, w celu ochrony pokrzywdzonego przed sprawcą przemocy domowej. *De lege lata* ustawa procesowa nie przewiduje bowiem takich przesłanek i celów stosowania środków zapobiegawczych jak ochrona pokrzywdzonego, jakkolwiek *de lege ferenda* taka ewentualność wydaje się interesująca i godna rozważenia. Postulat zintensyfikowania funkcji ochronnej środków zapobiegawczych dałoby się uzasadniać chociażby z perspektywy dyrektywy uwzględniania prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego (art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k.). Taka tendencja jest zresztą zauważalna w kontekście ostatnich nowelizacji (np. art. 276a § 4 k.p.k. wprost odwołuje się do „ochrony pokrzywdzonego”).

IX. Powtórzony za Fundacją Court Watch Polska postulat o potrzebie szerszego niż dotychczas wykorzystania instytucji świadka incognito (art. 184 k.p.k.) w sprawach dotyczących przemocy domowej wymagałaby empirycznego lub chociażby statystycznego zweryfikowania (s. 242, 520).

X. Pomimo tego, że w pracy odniesiono się do wielu wątków niektóre z nich – w kontekście tytułowego zagadnienia – wymagałyby pogłębienia. Dotyczy to chociażby:

- obowiązku zawiadomienia właściwego sądu rodzinnego w trybie art. 43c k.k. Doktorantka dostrzega tę regulację, ale stwierdza jedynie, że popełnienie przestępstwa na szkodę małoletniego może stanowić podstawę do zawiadomienia sądu rodzinnego

(s. 524). Nie odnosi się bliżej do szeroko dyskutowanej kwestii powrotu do regulacji z 1969 r. i wprowadzenia ponownie w miejsce sygnalizacji środka karnego w postaci pozbawienia lub ograniczenia praw rodzicielskich (szerzej zob. np. A. Kania, *Prawnokarna regulacja zawiadomienia sądu rodzinnego w trybie art. 43c k.k. – uwagi „de lege lata” oraz „de lege ferenda”*, WPP 2015, nr 3, s. 76 i n.; M. Goettel, *Kontrowersyjny przepis w kodeksie karnym*, Prok. i Pr. 2001, nr 6, s. 7–14; R. Krajewski, *Obowiązek zawiadomienia przez sąd karny sądu rodzinnego o celowości ingerencji we władzę rodzicielską lub opiekuńczą na podstawie art. 51 k.k.*, „Jurysta” 2007, nr 5, s. 14–17; A. Rydzewski, *Próba wykładni art. 51 k.k.*, PS 2000, nr 2, s. 68–80; J. Słyk, *Ingerencja sądu w zakres sprawowania władzy rodzicielskiej w świetle przepisów prawa rodzinnego i prawa karnego (analiza zmian wprowadzonych w kodeksie karnym z 1997 r.)*, PS 2005, nr 5, s. 104–116);

- problematyki zakresu strony przedmiotowej art. 244 k.k. i wyrażanego już w literaturze postulatu wprowadzenia odpowiedzialności karnej za niestosowanie się do niektórych środków zapobiegawczych;
- kwestii zaliczania na poczet środków karnych służących przeciwdziałaniu przemocy domowej odpowiadających im rodzajowo środków zapobiegawczych (art. 67 k.k.);
- kwestii niektórych przepisów procesowych o charakterze gwarancyjnym, które mogą mieć znaczenie w sprawach dotyczących przemocy domowej; w tym np. dotyczących utajnienia danych dotyczących miejsca zamieszkania i miejsca pracy pokrzywdzonego w załączniku adresowym do akt sprawy (art. 148a k.p.k.); wydalenia z sali rozpraw na czas przesłuchania (art. 392 § 2 k.p.k.); czy też szczególnego reżimu przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego przestępstwem przemocy domowej (art. 185a–c k.p.k.).

Są to zagadnienia, które Doktorantka wprawdzie dostrzega (np. s. 226–233), ale – zapewne z uwagi na mnogość poruszanych w pracy zagadnień – nie poświęca im uwagi proporcjonalnie do rangi problemów, które generują.

XI. Podkreślenia wymaga, że przedstawione powyżej uwagi mają charakter bardziej polemiczny niż krytyczny. W wielu aspektach Doktorantka ma rację a przedstawione przez Nią wnioski są wartościowe i nowatorskie. Przykładowo za interesujący i godny przemyślenia należy uznać postulat wprowadzenia w odniesieniu do nakazu opuszczenia lokalu z art. 275a k.p.k., dozoru Policji oraz warunkowego dozoru Policji, obowiązku zawiadamiania pokrzywdzonego na wzór regulacji z art. 253 § 3 k.p.k. Spowodowałoby to zwiększenie funkcji ochronnej w stosunku do pokrzywdzonego i pozwoliło mu na bieżącą reakcję na uchylenie lub zmianę środka zapobiegawczego.

Podobnie, jak propozycje dotyczące:

- szerszego stosowania obowiązku w postaci udziału w programach korekcyjno-
edukacyjnych;
- ukierunkowania dozoru kuratorskiego także na osobę pokrzywdzonego;
- właściwej praktyki stosowania art. 168a k.k.w.;
- interpretacji art. 315a k.p.k. i przyjęcia, że nie ma on zastosowania wówczas, gdy osoba pokrzywdzonego stanowi przedmiot czynności wykonawczych, czyli często w sprawach dotyczących przemocy domowej;
- konieczności współpracy i koordynacji działań organów państwa w zakresie zwalczania zjawiska przemocy domowej i jego stałego monitorowania (zmiana z fizycznej na ekonomiczną);
- roli kampanii informacyjnych uświadamiających społeczeństwo, w tym zwłaszcza pokrzywdzonych przemocą domową oraz szkoleń organów państwa z zakresu zapobiegania i zwalczania przemocy domowej.

Zdecydowanym atutem pracy jest jednak jej kompleksowość. Przemoc domowa jest zjawiskiem, na które współczesny ustawodawca reaguje w sposób pośredni lub bezpośredni w wielu regulacjach prawnych, coraz częściej i właściwie na każdym etapie procesu karnego. Uporządkowanie tej materii i jej opisanie stanowiło ogromne wyzwanie i wymagało olbrzymiego nakładu pracy. Powstał tym samym pełny obraz prawnokarnej reakcji na zjawisko przemocy domowej od momentu pierwszych czynności związanych z ujawnieniem przestępstwa na kwestiach wykonawczych kończąc.

XII. Do zalet pracy należy bez wątpienia zaliczyć jej styl i formę. Praca napisana została poprawnym językiem prawniczym. Wywód jest klarowny. Styl opracowania poprawny. Można zgłosić nieistotne uwagi redakcyjne. Zdarzają się nieliczne literówki i lapsusy językowe.

XIII. Reasumując nie mam wątpliwości, że oceniana praca stanowi oryginalne rozwiązanie przez Doktorantkę zagadnienia naukowego oraz wykazuje jego ogólną wiedzę teoretyczną w zakresie prawa karnego oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Spełnia ona wymagania określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.) w zw. z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669 ze zm.).

Yacek Kosowski